ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81’25:355.343.18
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/33

Балабін В. В.
https://orcid.org/0000-0002-3988-2632
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Лісовський В. М.
https://orcid.org/0009-0001-6801-6434
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЗАВДАНЬ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Метою статті є актуалізація завдань наукового дослідження військово-технічного перекладу як одного з трьох основних функціонально-прагматичних різновидів військового перекладу – спеціального виду опосередкованої, міжкультурної, двосторонньої й двомовної комунікації, що має своїм суб’єктом військового перекладача, об’єктом – військові тексти та здійснюється в звичайних і екстремальних умовах військової служби з метою перекладацького супроводу заходів у воєнно-політичній, військово-технічній і військово-спеціальних сферах діяльності збройних сил.

Не зважаючи на численні наукові публікації за проблематикою військово-технічного перекладу, його основні концептуальні положення залишаються недостатньо розробленими та не мають завершеного оформлення у вигляді упорядкованих теоретичних об’єктів за допомогою наукознавчих, мовознавчих, перекладознавчих і спеціальних категорій, понять, концептів, конструктів, термінів і визначень теорії військового перекладу.

Насамперед необхідно узагальнити і проаналізувати наукові публікації, навчально-методичні праці, нормативно-правові документи, інформаційно-довідкові матеріали і практику перекладацького супроводу в Збройних Силах України з військово-технічного перекладу за період 1993–2026 років та обґрунтувати теоретико-концептуальні основи військово-технічного перекладу, визначивши його об’єкт, предмет, мету, завдання, понятєво-термінологічний апарат, специфіку виконання в системі лінгвістичного забезпечення військ.

До інших першочергових завдань дослідження військово-технічного перекладу слід віднести: вивчення жанрово-стильової специфіки військово-технічних текстів; науковий опис різних видів військово-технічних текстів і розроблення їхньої типології; систематизування лексико-семантичних і граматико-синтаксичних труднощів військово-технічного перекладу; визначення змісту військово-термінологічної (нормативно-кодифікаційної) діяльності військового перекладача; уточнення ознак і дефініцій спеціальних термінів із укладенням відповідного глосарія.

Ключові слова: *перекладознавство, теорія військового перекладу, військовий переклад, військово-технічний переклад, військово-технічний текст.*

Постановка проблеми. В Україні проблеми теорії і практики військового перекладу досліджено в дисертаціях В. Балабіна, П. Матюши, М. Білана, С. Янчука, Б. Дзіся, О. Юндіної, Л. Гончарук, О. Нікіфорової, а також у численних наукових публікаціях, перелік яких наведено в монографії [1, с. 373–413] і Списку використаних джерел.

Водночас системного наукового опису теоретико-концептуальних основ військово-технічного перекладу не проведено, його основні концепту-

© Балабін В. В., Лісовський В. М., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

альні положення залишаються недостатньо розробленими та не мають завершеного оформлення у вигляді упорядкованих теоретичних об'єктів за допомогою наукознавчих, мовознавчих, перекладознавчих і спеціальних категорій, понять, концептів, конструктів, термінів і визначень теорії військового перекладу, що призводить до необхідності дослідити цей значущий функціонально-прагматичний різновид військового перекладу.

Таке дослідження доцільно провести з урахуванням багаторічного (1993–2026 роки) досвіду підготовки військових перекладачів для Збройних Силах України та інших формувань сфери національної безпеки і оборони у Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження військово-технічного перекладу необхідно планувати й проводити в межах *теорії військового перекладу* – «спеціальної теорії перекладознавства, що являє собою систематизовану сукупність методологічних підходів, теоретичних принципів, наукових фактів, загальних гіпотез, робочих припущень, абстрактних ідей і логічних суджень, які розкривають специфіку перекладацького супроводу в збройних силах за допомогою термінологічно визначених і упорядкованих одиниць власного концептуального апарату» [1, с. 106–113, 451]. Іншими словами, «методологію дослідження» військово-технічного перекладу маємо узгодити з належним чином апробованими і захищеними теоретичними засадами військового перекладу [2].

Під час дослідження військово-технічного перекладу варто врахувати результати аналізу широкого спектра наукових, навчально-методичних, нормативно-правових і довідково-реферативних публікацій з проблем військового, науково-технічного і спеціального галузевого перекладознавства, термінознавства й лексикографії впродовж 1993–2026 років, що має стати одним із перших наукових завдань такого дослідження.

Наразі важко уявити наукове дослідження військово-технічного перекладу без посилання на фундаментальну працю проф. В. Карабана, у якій автор ґрунтовно висвітлює граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми перекладу англійської наукової і технічної літератури [3].

Навчально-наукову проблематику військово-технічного перекладу активно досліджує з 2000 року В. Лісовський [4–8]. На особливу увагу заслуговує найбільш повний в Україні за обсягом і тематикою підручник з англо-українського військово-технічного перекладу обсягом 950 сторінок [4], що містить унікальний англо-український словник-мінімум базових лексико-термінологічних одиниць з військово-технічного перекладу на понад 4000 термінів для обов'язкового активного репродуктивного засвоєння майбутніми військовими перекладачами [4, с. 635–946].

Для теоретичного опису концептуальних основ військово-технічного перекладу бажано скористатися результатами дисертаційних досліджень української військової термінології Я. Яремка [9] і Д. Василенка, який проаналізував розвиток словникового складу англійської мови військової сфери XX – початку XXI століття [10].

Зрештою, дослідникові варто проаналізувати численні наукові публікації, що прямо чи опосередковано висвітлюють перекладознавчі та мовознавчі аспекти проблематики військового-технічного перекладу (Л. Компанцева [11], Є. Долинський [12], Є. Гриневич [13], А. Копитіна, І. Мезі, К. Тюріна [14], З. Коржак [15], Л. Малімон, К. Щербан [16], Ю. Плещинська, І. Сахневич, О. Медейчук [17], О. Пуш, Н. Гасюк [18], О. Рогач, А. Тиводар [19] та ін.).

Постановка завдання. Метою статті є актуалізація завдань наукового дослідження концептуальних основ військово-технічного перекладу, що набуває особливої важливості в умовах інтенсивного і багаторівневого військово-технічного співробітництва України з країнами НАТО та ЄС і сприятиме покращенню якості розроблення нормативно-правових документів із організації і проведення освітньо-наукової діяльності, підвищенню рівня теоретичної і практичної підготовленості військових перекладачів як головних суб'єктів системи лінгвістичного забезпечення військ.

Виклад основного матеріалу. Визначимо основні *кваліфікаційні ознаки майбутнього дослідження військово-технічного перекладу* (далі – ВТП): мету, об'єкт, предмет, завдання, методи, матеріал, зв'язок з науковими програмами, концептуальний апарат.

Мета дослідження ВТП. Метою дослідження має бути розроблення теоретико-концептуальних основ військово-технічного перекладу як наступного етапу системного, планомірно-послідовного розвитку фундаментальних основ військового перекладу.

Об'єкт дослідження ВТП. Проблема визначення об'єкта в перекладознавстві має значення не тільки в методологічному і філософському

аспектах, а й безпосередньо пов'язана з методологією стратегії перекладу [1, с. 107]. Для цілей теоретико-концептуального обґрунтування ВТП, *об'єктом дослідження має бути власне військово-технічний переклад* як один із трьох основних функціонально-прагматичних різновидів військового перекладу. У разі дослідження ВТП для завдань перекладацького супроводу в Збройних Силах України (або військово-термінологічної діяльності в системі лінгвістичного забезпечення військ), *об'єктом дослідження слугуватимуть військово-технічні тексти*.

Предмет дослідження ВТП. Предметом дослідження ВТП є науковий опис специфіки цього різновиду військового перекладу за прийнятими методологічними підходами в термінах, поняттях і визначеннях, а також створення концептуальної моделі ВТП на основі систематизації проаналізованих і верифікованих фактів, емпіричних даних, теоретичних гіпотез, робочих припущень, логічних суджень і узагальнених висновків.

Завдання дослідження ВТП. На сучасному етапі розвитку теорії військового перекладу пріоритетне значення мають такі актуальні завдання ТВП:

1) аналіз наукових публікації, навчально-методичних праць, нормативно-правових документів, інформаційно-довідкових матеріалів, практики перекладацького супроводу в Збройних Силах України з ВТП, а також суміжних з тематикою ВТП публікацій з інших видів військового, науково-технічного і спеціального галузевого перекладу, термінознавства й лексикографії за період 1993–2026 років;

2) обґрунтування методологічних параметрів наукового дослідження ВТП (мета, об'єкт, предмет, завдання, матеріал тощо);

3) уточнення, обґрунтування й номінація дефініційних ознак фундаментальних понять/термінів ВТП «військово-технічний переклад» і «військово-технічний текст»;

4) дослідження жанрово-стильової специфіки військово-технічних текстів;

5) науковий опис і типологія різновидів військово-технічних текстів;

6) систематизування типових лексико-семантичних та граматико-синтаксичних труднощів перекладу військово-технічних текстів;

7) розкриття змісту військово-термінологічної (нормативно-кодифікаційної) діяльності військового перекладача для цілей перекладацького супроводу в системі лінгвістичного забезпечення військ;

8) формулювання нових та унормування чинних дефініцій спеціальних термінів ВТП;

9) створення наукового Глосарія теоретико-концептуальних понять і спеціальних термінів ВТП.

Методи дослідження ВТП. Вибір методів дослідження є невід'ємним правом дослідника і його наукового керівника. Вибраний метод має слугувати чітким інструментом для перевірки гіпотези або припущення, отримання наукового результату, бути *об'єктивним* (давати результат незалежно від особистості дослідника), *валідним* (вимірювати саме те, для чого він призначений), *надійним* (забезпечувати ідентичні чи подібні результати при повторному застосуванні дослідником чи іншими особами) і *адекватним* (відповідати меті, предмету, завданням, робочим умовам дослідження).

Для дослідження концептуальних основ ВТП варто ознайомитися з прийнятою методологією дослідження проблематики військового перекладу [1, с. 71–95], що добре зарекомендувала себе [20], гармонійно поєднати відомі теоретичні, емпіричні та спеціальні методи дослідження військового перекладу:

– *абстрагування, конкретизація, ідеалізація, уявний експеримент, аксіоматизація* (для побудови абстрактних теоретичних конструкцій в форматі гіпотез, припущень, узагальнень і висновків);

– *структурний, системний і компонентний аналіз, синтез, порівняння, типологізація* (для дослідження змісту, структури, елементів і зв'язків ВТП у межах теорії військового перекладу та лінгвістичного забезпечення військ);

– *моделювання, формалізація* (для створення знакових графічних моделей для складників і елементів ВТП);

– *дефініційний аналіз, генералізація, конкретизація* (для побудови знакових вербальних моделей, визначення й уточнення ознак, конкретизації дефініцій спеціальних термінів концептуального апарату ВТП);

– *спостереження, опитування, експертна оцінка* (проведення лінгвістичних експериментів та анкетувань).

Важливим спеціальним методом теорії військового перекладу є ***метод концептуалізування практики перекладацького супроводу*** – *процес усвідомлення й подальшого перетворення неструктурованих ідей, явищ чи емпіричного досвіду військового перекладача на чіткі, термінологічно визначені теоретичні та/або практичні концепти, конструкти, схеми, алгоритми, моделі*

шляхом виокремлення суттєвих ознак об'єкта, визначення його меж, дослідження зв'язків і властивостей з урахуванням специфіки лінгвістичного забезпечення військ.

Матеріал дослідження ВТП. Матеріалом дослідження можуть слугувати *наукові публікації* (монографії, рукописи дисертацій, автореферати, статті, тези доповідей), *навчально-методичні видання* (підручники, навчальні посібники, курси лекцій, робочі програми навчальних дисциплін, методичні розробки), *реферативно-довідкові видання* (стандарти, каталоги, довідники, порадники, енциклопедії, словники, глосарії), *джерела нормативно-правового й ілюстративного характеру* з проблематики ВТП за період 1993–2026 років, а також достатньо репрезентативна вибірка перекладених військово-технічних текстів, результатів експертного оцінювання перекладів, анкетувань і опитувань.

Для документально-фактологічного підтвердження гіпотез, робочих припущень і узагальнених висновків варто використати документацію з підготовки військових перекладачів: звіти про роботу екзаменаційних комісій; накази; матеріали вченої та методичної рад; підсумкові річні та тематичні звіти; матеріали опитувань курсантів і студентів; офіційні відгуки з військ на випускників; звіти про військові стажування й практики; відгуки про результати залучення науково-педагогічних працівників і здобувачів освіти до виконання заходів перекладацького супроводу тощо.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Важливою кваліфікаційною ознакою будь-якого дослідження є його зв'язок з загальнодержавними, регіональними, відомчими, інституціональними науковими програмами, планами і темами. При дослідженні ВТП бажано вказати конкретні назви (шифри, номера) науково-дослідних робіт, у яких дослідник був співвиконавцем.

Розвиток концептуального апарату теорії військового перекладу є важливою кваліфікаційною ознакою дослідження. Під час дослідження ВТП необхідно насамперед розвинути, конкретизувати та номінувати дефініційні ознаки основоположних термінів/понять «військово-технічний переклад» і «військово-технічний текст», сформулювати нові та уточнити чинні дефініції інших спеціальних термінів ВТП і теорії військового перекладу. Наприклад, з позицій ВТП варто уточнити дефініції таких спеціальних одиниць концептуального апарату теорії військового перекладу як *цільова установка; адекватність; інформаційно-фактологічна точність; інваріантна інформація; предметно-логічна еквівалентність; комунікативно-функціональна тотожність*.

Зрештою, обов'язковою вимогою для всіх досліджень з проблематики теорії військового перекладу є укладання Глосарія спеціальних термінів і понять. На жаль, маємо непоодинокі випадки, коли дослідники ігнорують спеціальну термінологію теорії військового перекладу, що закріплена галузевим військовим стандартом «ВСТ 01.003.001» у 2018 році [21] або створюють непотрібні терміни-дублети на кшталт «мілітарний переклад» [22].

Висновки. Не зважаючи на численні наукові публікації за проблематикою військово-технічного перекладу, його основні концептуальні положення залишаються недостатньо розробленими та не мають завершеного оформлення у вигляді упорядкованих теоретичних об'єктів за допомогою наукознавчих, мовознавчих, перекладознавчих і спеціальних категорій, понять, концептів, конструктів, термінів і визначень теорії військового перекладу. Метою статті є актуалізація завдань наукового дослідження військово-технічного перекладу як одного з трьох основних функціонально-прагматичних різновидів військового перекладу, що набуває особливої важливості в умовах інтенсивного і багаторівневого військово-технічного співробітництва України з країнами НАТО та ЄС. Дослідження військово-технічного перекладу необхідно планувати й проводити в межах теорії військового перекладу як спеціальної теорії перекладознавства за визначеними кваліфікаційними ознаками. До першочергових завдань дослідження слід віднести: вивчення жанрово-стильової специфіки військово-технічних текстів; науковий опис різних видів військово-технічних текстів і розроблення їхньої типології; систематизування лексико-семантичних і граматико-синтаксичних труднощів військово-технічного перекладу; визначення змісту військово-термінологічної (нормативно-кодифікаційної) діяльності військового перекладача; уточнення ознак і дефініцій спеціальних термінів із укладенням відповідного глосарія.

Список літератури:

1. Балабін В.В. Теоретичні засади військового перекладу в Україні: Монографія. Київ: Логос, 2018. 492 с.

2. Балабін В.В. Теоретичні засади військового перекладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук: 10.02.16 «Перекладознавство». Київ, 2020. 39 с. URL: https://uacademic.info/ua/document/0520U101581#! (дата звернення: 03.09.2026).

3. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга. 2002. 564 с.

4. Лісовський В.М. Військово-технічний переклад (англійська мова): Підручник. За ред. В.В. Балабіна. Київ: ВІКНУ, 2009. 950 с. URL: https://viknu.mil.gov.ua/files/books/військово-технічний переклад.pdf (дата звернення: 03.09.2026).

5. Лісовський В.М. Особливості словотворення англійської мови (на матеріалах текстів військово-технічної тематики). *Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє*: зб. доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 20 листопада 2010 р.). Київ: ВІКНУ, 2010. С. 290–292.

6. Лісовський В.М. Моделювання префіксального словотворення в системах машинного перекладу (на матеріалі англійських військових текстів). *Українське мовознавство Міжвідомчий науковий збірник*. Київ: Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2013. Вип. № 43. С. 120–129.

7. Лісовський В.М. Сутність поняття військово-технічний текст. *Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка*: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів (Київ, 26 квітня 2018 р.). Київ: ВІКНУ, 2018. С. 302–303.

8. Лісовський В.М. Класифікація військово-технічних текстів. *Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє*: зб. доповідей XIV Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 22 листопада 2018 р.). Київ: ВІКНУ, 2018. С. 87–88.

9. Яремко Я.П. Формування української військової термінології: автореф. дис... канд.. філол. наук: 10.02.01. Дрогобич, 1997. 16 с.

10. Василенко Д.В. Розвиток словникового складу англійської мови військової сфери XX – початку XXI століття: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Донецьк, 2008. 22 с.

11. Компанцева Л.Ф. Військова термінологія як чинник формування сучасного українського медіадискурсу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика, 2025. Том 36 (75), № 4. С. 45–49. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2025/4_2025/part_1/10.pdf (дата звернення: 03.09.2026).

12. Долинський Є. Військова термінологія та її переклад як елемент підготовки майбутніх філологів. *Актуальні питання гуманітарних наук.* Вип. 83, том 2, 2025. С. 271–276. URL: https://aphn-journal.in.ua/archive/83_2025/part_2/42.pdf (дата звернення: 03.09.2026).

13. Гриневич Є.О. Лінгвістичний аналіз як метод перекладу військово-технічних текстів. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 43. Том 1, 2025. С. 179–185. https://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/43/part_1/33.pdf (дата звернення: 03.09.2026).

14. Копитіна А.С., Мезі І.А., Тюріна К.П. Перекладацькі трансформації при перекладі військових термінів з італійської на українську мову. *Наукові записки Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.* Серія: Філологічні науки. №215, 2025. С. 196–204. URL: https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/991/942 (дата звернення: 03.09.2026).

15. Коржак З.З. Особливості перекладу сучасної військової термінології. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*, 2023. DOI:10.32782/2663-5682/2023/38/14. (дата звернення: 03.09.2026).

16. Малімон Л.К., Щербан К.О. Переклад військової термінології в англомовних онлайн-новинах під час висвітлення війни в Україні. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 35, 2024. С. 201–205. URL: https://www.zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/35/38.pdf (дата звернення: 03.09.2026).

17. Плещинська Ю.А., Сахневич І.А., Медейчук О.М. Мовна динаміка військового перекладу: вплив глобальних викликів та стандартів НАТО. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. № 71, 2025. С. 273–276.

18. Пуш О.М., Гасюк Н.В. Особливості перекладу військової термінології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. №58, 2022. С. 305–308. DOI: https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.58.68 (дата звернення: 03.09.2026).

19. Рогач О.О., Тиводар А.О. Сучасна військова термінологія через призму перекладу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2025. Вип. 26(94). С. 37–41. URL: https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/download/4384/4027 (дата звернення: 03.09.2026).

20. Нікіфорова О.М. Лексико-семантичні та жанрово-стильові особливості воєнно-політичного перекладу: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2021. 18 с. URL: https://uacademic.info/ua/document/0421U100650 (дата звернення: 03.09.2026).

21. Військовий стандарт 01.003.001 (Видання 1). Адміністративна діяльність. Лінгвістичне забезпечення військ (сил). Основні положення. Розробники: В.В. Балабін (керівник розробки), М.Б. Білан, Л.М. Гончарук, В.М. Лісовський та ін. Київ: Міністерство оборони України, 2018. 26 с. URL: https://lndc.knu.ua/uploads/n_46_70224820.pdf (дата звернення: 03.09.2026).

22. Мілітарний переклад: військова підготовка та озброєння. *Робоча програма навчальної дисципліни (силабус)*. Київ: Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», 2024. URL: https://ktppam.kpi.ua/wp-content/uploads/2025/01/Militarnij_pereklad_Vijskova_pidgotovka_ta_ozbroyennya-1.pdf (дата звернення: 03.09.2026).

Balabin V. V., Lisovskyi V. M. ACTUALIZING RESEARCH TASKS OF MILITARY-TECHNICAL TRANSLATION/INTERPRETING

The purpose of the article is to actualize research tasks of military-technical translation/interpreting as one of the three main functional-pragmatic sub-types of military translation/interpreting – a special type of mediated, cross-cultural, two-way, and bilingual communication, which involves the military translator/interpreter as its actor and military texts as its object. It is carried out under both ordinary and extreme conditions of military service with the aim of providing translation/interpreting for the armed forces in the military-political, military-technical, and military-specialized domains of the armed forces' activities.

Despite numerous academic publications on the scholarly issues of military-technical translation/interpreting, its basic conceptual provisions remain insufficiently developed and lack complete formalization as structured theoretical objects using scholarly, linguistic, translation studies, and specialized categories, notions, concepts, constructs, terms, and definitions of military translation/interpreting theory.

First of all, it is necessary to summarize and analyze academic publications, educational and methodological works, regulatory documents, reference materials, and the practice of military-technical translation/interpreting for the Armed Forces of Ukraine during 1993–2026. Furthermore, it is essential to substantiate the theoretical and conceptual basis of military-technical translation/interpreting by defining its object, subject matter, purpose, tasks, conceptual and terminological framework, and the specificity of its execution within the system of linguistic support for the military.

Other priority research tasks of military-technical translation/interpreting include: studying the genre and stylistic specificity of military-technical texts; providing a scholarly description of various types of military-technical texts and developing their typology; systematizing the lexico-semantic and grammatical-syntactic difficulties of military-technical translation/interpreting; determining the scope of the military terminological (normative-codification) activity of the military translator/interpreter; refining the content and definitions of specialized terms, culminating in the compilation of an appropriate glossary.

Keywords: *translation studies, military translation/interpreting theory, military translation/interpreting, military-technical translation/interpreting, military-technical text.*

Дата першого надходження статті до видання: 14.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026